کەسێتی منداڵ لە باخچەی ساوایاندا

محەمەد ڕەشید فەتاح
(سلێمانی)

ئاشکرایە بە گەشەسەندن و بەرەوپێش چوونی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، پەروەردە و فێرکردنی منداڵ جۆرە ئاڵۆزییەک لەخۆ دەگرێت و شێوازێکی فرە لایەنەش لەم ڕووەوە دێتە ئاراوە. لەبەر ئەوەی خواست و پێداویستییەکانی کۆمەڵگە ڕوو لە زیاد بوون دەکەن. هەر لەبەر ئەوەشە کە ڕێنمایی کردن و پەروەردەو فێرکردنی منداڵان دراونەتە دەستی دامودەزگایەکی دیاریکراوی وا کە لە دەرەوەی خێزان و ماڵەوەن.

ئاسەوارە مێژووییەکان ئەوەمان بۆ دەردەخەن کە هەردوو شارستانیەتی کۆن لە دۆڵی نیل و میزۆپۆتامیادا، بایەخی تەواویان بەو جۆرە دەزگایانە داوە، بەڵام ئەوەی نەزانراوە ئەوەیە، ئەو تەمەنە چەند بووە کە بۆ فێرکردنی منداڵ دەستنیشان کراوە؟

شاراوە نییە ئەگەر بڵێین: گشت ڕاپەرین و ڕاچەنینێک بیروبۆچوونی نوێ بە دوو خۆیدا دەهێنێت. ڕاچەنینی ئەوروپاییەکان، واتە (ڕینیسانس) گەلێ بیروبۆچوونی نوێی بە دووی خۆیدا هێنا. لەوانەش لاکردنەوە لە تێڕوانینی زانستییانە و بابەتییانە و دیموکراسییانە و ئاوڕدانەوە لە بواری دەروونناسیدا.

هەموو ئەمانەش لە دید و بۆچوونی پەروەردەکاران و پسپۆڕاندا ڕەنگی دایەوە و بوونە هۆکاری هەنگاونانی نوێ لەو بوارەدا، لێرەدا بەپێویستی دەزانین ڕاوبۆچوونی هێندێ لەو زاناو پسپۆڕانە بخەینە پێش چاو، ئەگەر بە کورتیش بێت.

ڕۆسۆ یەکەم کەس بوو سەلماندی مرۆڤ بەپێی چەند قۆناغێک گەشە دەکات. بەلای ئەویشەوە منداڵ تەنیا بیر لە خۆی دەکاتەوە و خۆ پەرستیشە. وەلێ ڕووخۆش و ئێسک سووکیشە. منداڵ خواستێتی بڵێ منیش هەم،

بۆیە حەزی بە لاسایی کردنەوەیە. ئارەزووی بەرهەمهێنان و نواندنیشی هەیە، بۆیە هەر لێرەوە بە دادەکانی باخچەی ساوایان دەڵێین: ئەرکی سەرشانیانە منداڵ بۆ ژیانی داهاتوو پەروەردە بکەن، لەوەش بە ئاگا بن کە منداڵ چۆن دەڕوانێتە ژیان و چۆن چۆنیش بیری لێدەکاتەوە؟!.

دوای (ڕۆسۆ) پەروەردەکارێکی وەک (بستالۆتزی) لە بیرو بۆچوونیدا شوێن پێی ڕۆسۆی هەڵگرتبوو. دوای ئەویش (فریدریک فرۆبڵ) لەبەر ئەوەی یەکەم دامەزرێنەری ڕاستەقینەی (باخچەی ساوایان)ە بەزانایەکی پەروەردەکار نێوزەد دەکرێت.

(فرۆبڵ) لە ساڵی (١٨٣٧)دا یەکەم باخچەی ساوایانی لە شاری (بلاکنبۆرگ) بۆ منداڵی تەمەن (٣ تا ٧) ساڵی کردەوە، لەژێر دروشمی (وازمان لێبێنن، با ژیانێکی بەختیار بۆ منداڵەکانمان دابین بکەین.) فرۆبڵ خواستی ئەوە بوو کە بە پشتیوانی سیستەمێکی یەکگرتوو، کەسانی سەربەخۆ و هەستیار پەروەردە بکات، ئەویش لە ڕێگەی باخچەی ساوایانەوە. کەواتە لێرەوە پێویستە دادەکانی باخچەی ساوایان، ڕێنمایی و وانەو ڕاهێنانەکان و ئامۆژگارییەکانی ئەو زانا گەورەیە لە رووی پەروەردە کردن و پێگەیاندنی منداڵەوە، پشتگوێ نەخەن و گەر بۆ زیادە زانیاری خۆشیان بێت، شارەزاییەک لەو ڕووەوە پەیدا بکەن.

(جۆن دێوی) زاناو شارەزای بواری پەروەردەو فێرکردن دەڵێت: (لە زۆربەی وڵاتاندا باخچەکانی ساوایان بیروبۆچوونەکانی (فرۆبڵ)یان هەڵگرتووەو وتووشیانە (باخچەی ساوایان موڵکی زیاتر لە پاشایەکە!!) واتە زیاتر لە فرۆبڵ خۆی.

ئەوی ڕاستی بێت باخچەکانی ساوایان تەنیاو تەنیا لەسەر بیروبۆچوونەکانی (فرۆبڵ) نەگیرساوەتەوە، بەڵکو پەروەردەکاری دیش هەن دوای ئەو بەشدارییان لە هەوڵ و کارە پەروەردەییەکانی ئەودا کردووە، لەوانە (د. مەدام منتسۆری)یە، ئەمیش لە ساڵی (١٩٠٧)دا یەکەم قوتابخانەی بە ناوی (خانەی منداڵانەوە) بۆ منداڵی تەمەن (٣ تا ٧) ساڵی کردەوە، بۆ ئەمەش ئازادی تەواوی دایە دەستی منداڵ تا بە ئارەزووی خۆیان و بەبێ دەست خستنە نێو ئیش و کاریانەوە هەڵسوکەوت بکەن. هەر بۆ ئەو مەبەستەش ئامراز و کەلوپەلی پێویستی بۆ ئامادە کردن.

پێویستە ئەوەش بخەینە ڕوو کە ئەو بنەما پەروەردەییانەی لە قوتابخانەکەی (منتسۆری)دا، لەبەر چاوبوون بریتی بوون لەمانە.

(١)- بەپێی ئەو سەربەستییەی بە منداڵ درابوو، خوێندن لە قوتابخانەکەیدا تاکەکەسی بوو.

(٢)- منداڵ دوای ڕێنمایی کردنی لە هەڵسوکەوتیدا ئازادە.

(٣)- دەبێت ڕێز لە کەسێتی منداڵ بگیرێت و لەکاتی پێویستدا نەبێت، توخنی نەکەوین.

(٤)- لە قوتابخانەکەیدا مامۆستا بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ تەنیا سەرپەرشتیکار و ڕێ پیشاندەرە.

هەردوو زانای پەروەردەیی (منتسۆری) و (فرۆبڵ) لە گەلێ بیروبۆچووندا سەبارەت بە پەروەردەکردنی منداڵ لە باخچەی ساوایاندا لە یەکدییەوە نزیکن، ئەوەش لەوەدا بە ئاشکرا دەردەکەوێت کە هەردووکیان لەسەر ئەو ڕایەن، فێرکردن بەشێوازی یاریکردن ئەنجام بدرێت، بەڵام لە هەندێ لایەنی ترەوە لە یەکدی جیاوازن، بۆیە هەر ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی تا ئێمڕۆ مشتومڕو بیروبۆچوونی جیاواز لەسەر هەوڵەکانی ئەم دوو زانا پەروەردەییە بێتە گۆڕێ و زانایان و پەروەردەکارانیش ببنە دوو بەشەوە.

بەشێکیان لایەنی (فرۆبڵ)یان لە باخچەکانی ساوایاندا گرت و ڕێگەی ئەویان بە شایستە زانی، لەوانەش پەروەردەکاری ئەمریکی (بلاو) بوو کە ساڵی (١٨٧٣) لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا یەکەم باخچەی ساوایانی کردەوە، بەهۆی ئەمەشەوە فەلسەفەکەی (فرۆبڵ) لە ئەمەریکادا تەشەنەی سەند.

هێندێکی دیکە لە پەروەردەکاران بەلای (منتسۆری)دا دایان شکاند، وەکو (سدنی هێڵ) و (ستانلی هۆڵ) و (جۆن دێوی) و کەسانی دیش. دوای ئەوەی ئەمانە برەویان بەبیروبۆچوونی ئەو دا، بەلایانەوە وابوو کە پێویستە بایەخی تەواو بە وانەکانی مۆسیقا و وەرزش و یاریکردنی سەربەخۆ بدرێت.

لە تەک ئەوەشدا لەوە بە ئاگابوون کە تاکە هۆی سەرەکی بۆ زێتر گەشەکردنی باخچەکانی ساوایان، ئەو بەرنامەیەیە کە لەسەر چالاکی منداڵ خۆی وەستاوە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەمانە بنەما بایۆلۆژی و دەروونی و

میسالیەتی (فرۆبڵ) یان پشتگوێ نەخست.

ئەوی ڕاستی بێت بیرۆکەی سەربەستی بەخشین بە منداڵ بۆ بەجێ هێنانی ئەو ئەرکەی لە ئەستۆیەتی و ئارەزووشی لێیەتی لەسەدەی بیستەمدا بووە بناغەیەک بۆ دانانی بەرنامەی باخچەی ساوایان و تا ئێستەش ئێمە پێڕەوی دەکەین.

کەسێتی منداڵ لە قۆناغی سەرەتایی منداڵیدا

پێویستە دادەکانی باخچەی ساوایان سەرەتایەک لە ئاشنا بوون بەو باری کەسێتییەوە بزانن، خۆ ئەگەر بەوە ئاشنا نەبوون ئەوە نابنە دادەی ڕاستەقینەی باخچەکانی ساوایان.

کەسێتی بابەتێکی بنەڕەتییە لە زانستی دەروونناسیدا، ئەمەش دوا سەرەنجامی گونجاندنی تاکە لە تەک ژینگەداو سەرچاوەیەکی سەرەکیشە بۆ ناسینی بارە دەروونییەکانی، کەواتە لێرەوە لەسەرمانە بەجددی لێی بکۆڵینەوە و لە هەموو ڕوویەکیشەوە خۆمانی بۆ ئامادە بکەین.

شتێکی مەحاڵە ڕاستەو ڕاست کەسێتی لێک بدەینەوە، وەک ئەوانەی گەلێ جار لە میانەی گفتوگۆ کردندا دەڵێن: (فلانە کەس لە نێو خەڵکیدا لێهاتوو و کارامەیە!.) کەواتە هەر لێرەشەوە دەتوانین بڵێین: (کەسێتی بریتییە لەوەی هەموو جۆرە هەڵچوون و ئارەزوو و تێگەیشتن و بیرکردنەوەیەک بەشێوەیەکی دینامیکی لە ناوەوەی مرۆڤدا ڕێک دەخات.)، بەپێی ئەم پێناسەیەش کەسێتی ئەوە نییە کۆمەڵێ سیفات بگرێتە خۆی، بەڵکو بریتییە لەو یەکبوون و یەکگرتنە هاوتەریبەی کە لەو سیفەتانەوە دێنە ئاراوە). قۆناغی سەرەتایی منداڵی، قۆناغی پێگەیاندن و گەشەکردنە، هەروەها مسۆگەرکردن و بەدەست هێنانی ئەو ویست و خواستە بنەڕەتی و سەرەکییانەیە کە دەبنە هۆی دروستبوونی کەسێتی منداڵ. کەواتە لێرەوە دەگەینە ئەو سەرەنجامەی بڵێین: ئەم قۆناغە کاتێکی لە بارو گونجاوە بۆ پێگەیاندن و گەشەکردنی منداڵ.

هەر بۆیە پەروەردە لە قۆناغی سەرەتایی منداڵیدا دەرکی بەو ڕاستییە گرنگە کردووە و بۆ ئەمەش بەرنامەی تایبەتی و دیاریکراوی بۆ داناوە، بەرنامەیەک کە پشت بە نوێترین ئاکارەکانی لێکۆڵینەوەی زانستی لەم قۆناغەدا دەبەستێت.

زانایانی دەروونناسی تاکو سەدەی هەژدەمیش مرۆڤیان دەکردە چەند بەشێکەوە، یان چەند لایەنێکەوە، بەڵام لەسەدەی نۆزدەمدا ئەم بیروبۆچوونەی سەدەی هەژدە سەرەتا لە خۆرئاوا، ئنجا لە خۆرهەڵات ڕەت کرایەوە.

لەوەوبەر زانا دەروونناسەکان لەو بڕوایەدا بوون مرۆڤ لە هەڵسوکەوت کردنیدا ئارەزوومەند نییە، بەڵکو ملکەچی کۆمەڵێ فاکتەری جۆراوجۆرە. یەکێک لەو زانایانە (فرۆید)ە کە سوورە لەسەر ئەوەی (خەیاڵ پلاوییە ئەگەر مرۆڤ بڕوای بەسەربەستی خود هەبێت.)

لێکۆڵینەوە و ئەزموونە بەردەوامەکانی زانایان دەربارەی قۆناغی سەرەتایی منداڵی گەلێک زۆرن، هەر بۆ نموونە (هنری فالۆن)ی فەرەنسی لێکۆڵینەوەی پڕ بایەخی لەم ڕووەوە هەیە.

منداڵ لە ژیانیدا دوای سیستمێکی دەروونی دیاریکراو کەوتووە و لەسەرمانە بیدۆزینەوە، منداڵ خواست و ویست و ئارەزووی تایبەتی خۆی هەیە. سەردەمانی پێشوو پەروەردەکاران بە ئارەزوو و ویستی خۆیان بەرنامەیان بۆ دروستبوونی کەسێتی منداڵ دادەڕشت و داواشیان لە منداڵ ئەوەبوو کە بەبێ کەم و زیاد دووی ئەو بەرنامەیەی ئەوان بکەوێت و بەموو لێی لانەدات، بەڵام زانستی پەروەردەی نوێ، نالەباری و نەشیاوی ئەو ڕێگەیەی دەرخستووە و ڕوونیشی کردووەتەوە، کە ئەو ڕێگەیە کەسێتی منداڵ تێک دەشکێنێت. بەهۆی ئەو بەرنامە کۆنانەوە منداڵ وەک تاکێکی ناو کۆمەڵ، دواڕۆژ نابێتە ئەو کەسەی کەلێنێکی دیار لەنێو خەڵکیدا پڕ بکاتەوە و جێ دەستیشی دیاربێت، بەڵکو دەبێتە مرۆیەکی بێ دەسەڵاتی وا کە هیچ جۆرە گیانێکی داهێنان و چالاکییەکی بەرچاوی نەبێت.

دوا بەدوای سەرهەڵدان و هاتنەکایەی قوتابخانە نوێیەکان، واتە لەو دەمەی کە پەروەردەکاری سویسری (دکرولی) هاتە ناوەوە، ئەو بە ڕاشکاوی لە بەرنامە نوێیەکەیدا بیروبۆچوونە کۆنەکانی ڕەتکردەوە و پێی لەسەر ئەوە داگرت: کە نابێ منداڵ ملکەچی تەواوی بەرنامە بۆ دانراوەکان بێت بەڵکو پێویستە بەرنامەڕێژی بەشێوەو شێوازێک بێت. کە لە تەک ئاستی تێگەیشتن و پێگەیشتنی منداڵدا بگونجێت. هەر بەهۆی ئەمەشەوە

لەمەولا مامۆستا بڕیاردەری بەرەو دوا نابێت تا قوتابیش لەبەر دەستیدا ببێتە کۆیلەیەکی زەلیل و ملکەچ، بەڵکو دەبێت مامۆستا بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی دوای خواست و ویست و حەز و ئارەزووی منداڵ بکەوێت، لایەنە نوێیەکانی پەروەردە بایەخی تەواو دەدەن بە پێگەیاندنی منداڵ و بیرکردنەوە و خواستەکانیشی لە پێش چاو دەگرن. ئامانجی بنەڕەتی لەپەروەردەی نوێدا ئەوەیە چ بەرنامە و چ وانەکان و چ قوتابخانەش لەلای منداڵ خۆشەویست بن. بایەخدان بە پەروەردەکردنی منداڵ لە قۆناغی سەرەتایی منداڵیدا، بەلای پەروەردەی نوێوە بیرێکی تازە نییە، بەڵکو گەلێک کۆنەو لەوەوبەر هەنگاوی زۆری بۆ نراوە.

لە ڕووی پەروەردەکردنەوە هەر نەتەوەیەک بگری، ڕێبازی تایبەت بەخۆی هەیە و لەلایەنی فەلسەفی و باری ئابووری و کۆمەلایەتی خۆشیانەوە، ئاوڕیان لەم ئەرکە کۆمەلایەتییە گرنگە داوەتەوە. پەروەردە کردنی منداڵ لە یۆنانی کۆندا، ئاماژەی بۆ ئەوە کردووە، کە پێش چوونە قوتابخانە بایەخ بە منداڵ بدرێت، ئەو بایەخ پێدانەش خرابووە ئەستۆی باوک و دایک، لەبەر ڕۆشنایی بەرنامەیەکی بۆ دانراوی واش کاریان دەکرد، کە پێویستە منداڵ لەو تەمەنەدا، واتە تەمەنی پێش چوونە قوتابخانە، لەسەر وەرزش کردن و توندوتیژی و دڵڕەقی ڕابهێنرێت و هەر لەیەکەمساڵیشەوە ڕەوشت و خووی گەورەکانی پێ هەزم بکرێت. لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت لە (یۆنان)ی کۆندا منداڵ بە پیاوێکی گەورە حسێبی بۆ کراوە، هەر وەکو فەیلەسووفەکەیان (ئەفلاتوون) سەلماندوویەتی و دەڵێت: (پێویستە لەسەرەتاوە منداڵ وەک گەورە ڕابهێنرێت).

پەروەردەی (ڕۆمان)یش لە کۆندا هەروەک شێوەی پەروەردەی یۆنانی کۆنە، بەڵام دەبێ ئەوەش بڵێین: کە پەروەردەکاری ڕۆمانی (کویتیتان) دەڵێت: (پێویستە منداڵ پێش تەمەنی (٧) ساڵی لە ڕووی هەڵسوکەوتەوە پەروەردە بکرێت.) وتاریبێژی بەنێوبانگی ڕۆمانی (شیشرۆن) لە کتێبەکەیدا پشتگیری لەوە دەکات.

دوای ئەوانیش پەروەردەی (مەسیحی) جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە پێویستە باوک و دایک هەر لە منداڵییەوە، منداڵ لەسەر پەروەردەکردنێکی ئایینی پەروەردە بکەن.

بەلای ئایینی ئیسلامیشەوە جەخت لەسەر پەروەردە کردنێکی ئایینی و دنیاییش کراوەتەوە. هەروەک لە قورئاندا هاتووە (وقل ربي ارحمهما كما ربياني صغيرا). پێغەمبەریش (د.خ) دەفەرموێ (من كان له صبياً فليستصب له). هەروەها لە بیروبۆچوونی فەیلەسووفە عەرەبەکانیشدا وەکو (غەزالی) و (ئیبن سینا) کە لە کتێبی (یاسا)دا هاتووە بایەخی تەواویان داوە، بە پەروەردەکردنی منداڵ لە قۆناغی سەرەتایی منداڵیدا داوە.

قۆناغی سەرەتایی منداڵی قۆناغێکی ناسک و مەترسیدارە، هەر لەبەر ئەوەشە تا ئیمڕۆ لێکۆڵینەوەی پەروەردەیی و شیکردنەوەی دەروونی زۆر و زەوەند سەریان هەڵداوە و گەلێ لە زانایان و پسپۆڕانی دەروونناسی بواری پەروەردەو زانست بەپێی ڕەگەزی جۆراوجۆر لەو ڕووەوە کاریان کردووە و سەرەنجامیش گەیشتوونەتە ئەو ئاستەی هەوڵ و کۆششی خۆیان لەم خاڵانەدا کۆ بکەنەوە.

(١)- لە خەسڵەتەکانی قۆناغی سەرەتایی منداڵی تێبگەن و دەرکیش بە پێداویستییە بنچینەییەکانی بکەن.

(٢)- گرنگی و بایەخی ئەو قۆناغە بزانن و ئەوەش دیاری بکەن کە خواست و ویستی ئەو قۆناغی تەمەنە چ ڕۆڵێکی گرنگی لە ژیانی تاکدا هەیە.

قۆناغی سەرەتایی منداڵی مەترسیدارترین قۆناغە لە ژیانی مرۆڤدا، لەبەر ئەوەی قۆناغی دروستبوونەو بەردی بناغەی کەسێتی لەسەر دادەنرێت. منداڵ لەم قۆناغەدا بێ دەسەلاتە و پشت بە کەسانی دی دەبەستێت و دەوروبەرەکەشی کاریگەری زۆریان لەسەری هەیە، هەروەها پێویستی بەچاودێریکردن و ڕێنماییکردنی پێویستیش هەیە. تا ئەو قۆناغە بەهێمنی و ئارامی و دڵنیاییەوە ببڕێت.

(د. عبدالعزيز البسام) لەم ڕووەوە دەڵێت: «گوزەراندنی ژیان بە هێمنی و ئاسایی شێوازێکی لەبارە بۆ پەروەردەکردنی منداڵ، چونکە ئەویش هەست بە هێمنی و دڵنیایی خۆی دەکات.» (فرۆید) و قوتابخانە دەروونناسییەکەی (شیکردنەوەی دەروونی) پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت (ئەو کاریگەرییە مەترسیدارە کە قۆناغی سەرەتایی منداڵی لە دروستبوونی کەسێتیدا جێی

دەهێڵێت.». هەرچی (ویڵسن)یشە کە گەورە بەرپرسی قوتابخانەی (ڕەوشت)ە، زیاتر بۆچوونی (فرۆید) دەسەلمێنێ و دەڵێت: (دوای لێکۆڵینەوە لەسەر سەد منداڵ گەیشتینە ئەو سەرەنجامەی بڵێین: بەر لەوەی منداڵ تەمەنی (٥) ساڵی تێپەڕ بکات، دەشێت کەسێتی بەهێز بکەین، یان تێکی بشکێنین). هەر بە بڕوای ئەویش دوای تەمەنی (٢) ساڵی کەسێتی تاک دیاری دەکرێت، کەواتە بەپێی بۆچوونی زانا دەروونناسەکان، منداڵ لەو قۆناغەدا جۆرێ ڕەوشت و کەسێتی تێدا دروست دەبێت. لێرەشەوە دەتوانین بڵێین: (کەسێتی بریتییە لەو ئەزموونانەی منداڵ کە لە قۆناغی سەرەتاییدا پێیدا تێپەڕ دەبێت..)

دیاریکردنی قۆناغی سەرەتایی منداڵی

ژیانی مرۆڤ بریتییە لە زنجیرەیەک ئەڵقەی ئاڵۆزی پێکەوە نراو، شتێکی مەحاڵە لێکۆڵەرەوە لە یەکدیان دابڕێت، یان سەربەخۆ بەسەر چەند قۆناغێکی تەمەندا دابەشیان بکات، لەبەر ئەوەی تێکچرژاو و ئاڵۆزەو هەر قۆناغێکیش تەواوکەری ئەوی دییە.

پرۆسەی گەشەکردن پەیوەستە بە ژیانی تاکەوە، بە واتایەکی دی گەشەکردن پرۆسەیەکی بەردەوامە و بەشێوەیەکی ڕێکوپێک هەنگاو بەرەو پێشەوە دەنێت. زانا دەروونناسەکان قۆناغی سەرەتایی منداڵییان بەم جۆرە دیاری کردووە لەنێوانی (٣ تا ٥) ساڵیدایە. ئەم دیاری کردنەش بۆ ئاسانکردنی لایەنەکانی گەشەکردن و تێگەیشتنە لە خەسڵەتەکانی منداڵێتی و پێداویستییە بنچینەییەکانیشی، تاکو لەبەر ڕۆشنایی ئەوەدا بەرنامەی جموجووڵ و چالاکی منداڵ لە باخچەی ساوایاندا دابنرێت و یارمەتی منداڵیش بدات لە ڕووی لەش و لار و عەقڵ و زمان و باری کۆمەڵایەتی و هەڵچوون و داچوونییەوە.

پەروەردەکاران قۆناغی پێش چوونە قوتابخانەی سەرەتایی دەکەنە دوو بەش.

(١)- قۆناغی نێو بێشکە کە دایەنگەی بۆ تەرخان کراوە.

(٢)- قۆناغی سەرەتایی منداڵی لە تەمەنی (٤ تا ٥) ساڵی کە باخچەی ساوایانی بۆ تەرخان کراوە.

ئێمە لێرەدا تەنیا ئەو خەسڵەتانە دەخەینە ڕوو کە پێوەندی ڕاستەوخۆیان بە بەرنامە پەروەردەییەکانی باخچەی ساوایانەوە هەیە.

خەسڵەتەکانی گەشەکردن لە قۆناغی سەرەتایی منداڵیدا

بێ گومان گەشەکردن هەموو ئەو لایەنانە دەگرێتەوە کە لە منداڵیدا ڕوودەدەن و تەواوکەری یەکدیشن. بۆ نموونە گەشەکردنی لەش ولار لە منداڵدا، لە هەمان کاتدا گەشەکردنی هەموو لایەنەکانی دیش دەگرێتەوە. وەک لایەنی عەقڵی و کۆمەڵایەتی و باری دەروونی و... تاد؛ لەبەر ئەوەی ئەو لایەنانە پێکەوە پەیوەستن و هاوتای یەکدیشن.

بۆ کورتکردنەوەی باسەکەمان تەنیا بە ژمارە ئاماژە بەو لایەنانە دەدەین.

(١)- گەشەکردنی لەش و لار.

(٢)- گەشەکردنی جموجووڵ و چالاکی.

زانایەکی وەکو (کوتریج) دوای لێکۆڵینەوەی لەسەر دوو هەزار منداڵی تەمەن (٣ تا ٧) ساڵی بزێوی منداڵی وا لێک داوەتەوە.

أ- لە ٨٠٪ی منداڵی تەمەن (٤ تا ٥) ساڵانە توانای بازدان و یاریکردن و خۆ هەڵواسینیان هەیە.

ب- لە ٢٠٪ی منداڵی تەمەن (٤) ساڵانە توانای فڕێدان و گرتنەوەی تۆپیان هەیە. ئەم ڕێژەیەش لە تەمەنی (٤) ساڵیدا بەرەو زیاد بوون دەچێت.

ج- منداڵ لە تەمەنی (٤) ساڵیدا توانای سواربوونی پاسکیلی هەیە.

د- لێوەشاوەیی لە چالاکی نواندندا تەنیا پشت بەگەشەکردنی لەش ولار نابەستێت، بەڵکو پشت بە گەشەکردنی کۆمەڵایەتیش دەبەستێت.

هەر لەبەر ڕۆشنایی ئەم لێکۆڵینەوانەیە کە باخچەی ساوایانی نوێ بەرنامەکانی خۆی بە وەرزش و جموجووڵی پێویست دەوڵەمەند دەکات.

(٣)- گەشەکردنی هەستەکان.

(٤)- گەشەکردنی مێشک.

(٥)- گەشەکردنی زمان.

گەشەکردنی زمان پەیوەستە بە گەشەکردنی ئەقڵی منداڵەوە، بەپێی قسەی زاناکان، منداڵی زیرەک زووتر فێری قسەکردن دەبێت. تاقیکردنەوەکان ئەوەیان دەرخستووە:

(أ)- دەسکەوتی منداڵی (٤) ساڵانە (١٧٤٠) وشەیە.
(ب)- لە تەمەنی (٥)ساڵیدا (٢٠٧٢) وشەیە.
٦- گەشەی خووڕەوشت و باری ئاینی.

گرفتی ڕۆژانەی منداڵی باخچەی ساوایان

منداڵ لە باخچەی ساوایاندا کۆمەڵێ گرفتی هەیە، بۆیە گرفت و تەنگوچەڵەمەی ڕۆژانەی منداڵ لە باخچەی ساوایاندا لە کارە بنەڕەتی و بنچینەییەکانی بەرنامە پەروەردەییەکاندایە، ئەویش لە ڕێگەی هەست پێکردن و زانینی ئەو گرفتانە و ڕەنگدانەوەیان لەسەر کەسێتی منداڵ، بۆیە بەردەوام ڕێگەی پەروەردەییانەی گونجاو و لەبار و هەوڵی بەرچاویان بۆ دراوە. هەر بۆ ئەم مەبەستەش (کۆبۆنی) تەواو و بە مەبەست بۆ ئەم گرفتانە دانراون. لە تەکیشیدا پێوەندیکردنی بەردەوام و ڕاستەوخۆ بە کەسوکاری منداڵەوە بکرێت تاوەکو لەو کارە دزێو و خراپانە دوور بخرێتەوە کە ئەنجامی دەدەن.

ڕۆژانە چوونە باخچەی ساوایان گرفت لای منداڵ دروست دەکات. بەتایبەت لای ئەو منداڵانەی کە بە ترس و دوو دڵییەوە بەرەو ئەوێ هەنگاو دەنێن. هەستکردنی منداڵ بە دوورکەوتنەوە لە خێزان و ماڵەوەو لە سۆز و میهرەبانی دایکیان کار دەکاتە سەری، چونکە کەم منداڵ هەیە حەز بە لەدەستدانی ئەو سۆز و میهرەبانییە بکات.

باخچەی ساوایانی سەرکەوتوو ئەو باخچەیەیە کە یەکەم هەنگاوی منداڵ لە ماڵەوە بۆ باخچە بەڕێگەیەکی پەروەردەییانەی دروست بقۆزێتەوە و منداڵ لە سۆزو نازی دایکی بێ بەش نەکات، هەروەها لە ڕۆژی یەکەمی هاتنییەوە، کەشوهەوایەکی لەباری وای بۆ بڕەخسێت، کە بەدڵنیاییەوە باوەشی بۆ بگرێتەوە. نەک لێی بتۆرێ و لە دەستیشی ڕابکات.

بێ گومان ئەمەش لە ڕێگەی ئەو بەرنامە تایبەتییانەوەیە کە بە دڵی منداڵان خۆیان بن و لێشی ڕازی بن.

دیسانەوە پێشوازیکردن لەلایەن دادەکانەوە، پێویستی بە ڕوویەکی گەش و میهرەبانییەکی تەواو و خۆشەویستییەکی بەرچاو هەیە. بۆ ئەوەی منداڵ هەست بە غوربەت نەکات، هەروەها بە ئامادەکردنی زۆر جۆرە یاری و کەلوپەلی یاری پێکردنی وا کە منداڵان لە لایان خۆشەویستە و حەزیان پێیەتی، دیارە بەو شتانەش باخچەو دادەکان لای منداڵان خۆشەویست دەبن.

چۆنیەتی پێگەیاندنی مامۆستایانی باخچەی ساوایان

ئەوەی زانایان و پەروەردەکاران سەلماندوویانە و هەمیشە جەختیشی لەسەردەکەنەوە ئەوەیە، بەرنامەی باخچەی ساوایان و چالاکی ڕۆژانە و ئامانجە پەروەردەییەکانی تەنیا بەهۆی مامۆستای پسپۆڕەوە مەیسەر دەبێت، مامۆستایەکی وا کە شارەزایی لە پێداویستییەکانی قۆناغی سەرەتاییدا هەبێت و لەوەش بە ئاگا بێت کە پەروەردە چ ڕۆڵێکی بەرچاوی لە باخچەی ساوایاندا هەیە.

پەیمانگا پەروەردەییەکان لە وڵاتانی پێشکەوتوودا بایەخی تەواویان بە پێگەیاندن و ئامادەکردنی ئەو جۆرە مامۆستا شارەزا و لێهاتووانە داوە. هەر بۆ ئەم ئەرکەش بروانامەی پەروەردەییان پێداون، تا لەو بوارەدا بە سەرکەوتوویی کاری خۆیان ئەنجام بدەن.

بێ گومان ئەو مامۆستایانەش ئەو جۆرە کادیرە پەروەردەییانەن، کە بەڕاستی سۆز و میهرەبانییان بەرانبەر بە منداڵ هەیە و لە دڵیشەوە منداڵیان خۆش دەوێت و حەزیش بە هەڵسوکەوت و هاوڕێیەتی منداڵ دەکەن و خواستیانە بە پەرۆشەوە لێیان نزیک ببینەوە، نەک ئەو مامۆستایانەی کە بێ تاقەتن و تەنیا بۆ کات بردنە سەر و وەزیفەی ڕۆژانە دەچنە باخچەکانەوەو لە هاوڕێیەتی منداڵ وەڕسن، بۆیە پێویستە لەسەر دامودەزگا پەروەردەییەکان کە ڕێگری لەوە بکەن، تا دەکرێت، ئەو جۆرە مامۆستایانە نەچنە باخچەی ساوایانەوە. وەکو لەسەرەوە وتمان ئەو مامۆستایانەی کە لە پەیمانگای تایبەتەوە بۆ ئەم مەبەستە ئامادە دەکرێن، ناو بەناو خولی پەروەردەییان بۆ دەکەنەوە و دەربارەی ئەزموونە نوێیەکانی باخچەی ساوایان ئەڵقەی ڕووناکبیری و کۆنگرە و کۆنفرانسیشیان بۆ سازدەکرێت.

هەر لەبەر ئەمەشە زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکان پێیان باشە مامۆستایانی باخچەکانی ساوایان خاوەنی ئەو بڕوانامانە بن کە بۆ ئەو مەبەستە خراونەتە کار. بۆ نموونە لە ڕووسیا مەرجە مامۆستای باخچەی ساوایان خولی ڕاهێنانی پیشەیی تایبەت لە پەیمانگا

پەروەردەییەکاندا ببینێت.

لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاش سیستەمی پەروەردە جەخت لەسەر پێگەیاندن و ئامادەکردنی مامۆستایانی باخچەی ساوایان دەکاتەوە، کە بڕوانامەی پەروەردەیی بە پلەی (بەکالۆریۆس) لە پەروەردەکردنی منداڵی قۆناغی سەرەتاییدا ببینێت. لەبەریتانیا پێویستە لەسەر مامۆستایانی پێش قۆناغی سەرەتایی، ماوەی دووساڵ یان زیاتر لە یەکێ لە کۆلیژەکانی پێگەیاندنی مامۆستایاندا خولی پەروەردەیی ببینن.

لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاش دەبێ مامۆستای باخچەی ساوایان ئەم دوو مەرجە سەرەکییەی تێدابێت:

(١)- خوێندنی گشتی فەسلەجی و بیرکاری و فەلسەفەی پەروەردەیی و زانستی کۆمەڵایەتی و هونەرە جوانەکان.

(٢)- ئامادەباشی پیشەیی لە پەروەردەکردنی قۆناغی سەرەتایی منداڵیدا، ئەویش بە تێگەیشتن و بە ئاگایی لە قۆناغەکانی گەشەکردن و باری سایکۆلۆژی منداڵدا.

لە کۆتاییدا ماوە ئەوە بڵێم: کاتی خۆی کە سەرپەرشتیاری پەروەردەیی بووم، ئەم نووسینەم لە چەند سەرچاوەیەکەوە بەدەست کەوت. تاکو وانەیەک بۆ مامۆستایانی باخچەکان بڵێمەوە، ئەوە بوو لە خولێکی ڕاهێنانیشدا ئەم بابەتەم خستە بەرچاو، بەڵام باوەڕناکەم لەلای ئەو مامۆستایانەوە، هەروەها لەلای ئەم سیستەمە پەروەردەییەی کە ئێمڕۆکە لە کوردستاندا پیادە دەکرێت، جێی خۆی بگرێت، چونکە لای ئێمە هێشتا نەک بەرنامەڕێژی بۆ گۆڕینی ئەو سیستەمە ناتەواوە نەکراوە، بەڵکو دەتوانم بڵێم: تا چەند ساڵێکی دیکەش ئێمە ئەوە بە خۆمانەوە نابینین کە ڕاشکاوانە بڵێین: شکور ئێمەش گەیشتینە ئەو ئاستەی بووینە خاوەنی باخچەیەکی ساوایانی پێشکەوتوو و سەردەمیانە، چەشنی وڵاتانی دەرودراوسێ و پێشکەوتووی دنیا.

سەرچاوەکان:

١- التربية الحديثة، محمد كزما، ١٩٨٧.

٢- رياض الأطفال في الجمهورية العراقية. (تطورها و مشكلاتها)، د. رياض محمود، ١٩٨٩، بەغدا.

٣- الموسوعة الصغيرة، شخصية الطفل في الروضة،

٤- أدب الأطفال في العراق، هادي نعمان الهيتي، ١٩٧٨، بەغدا.